ÇINARALTI

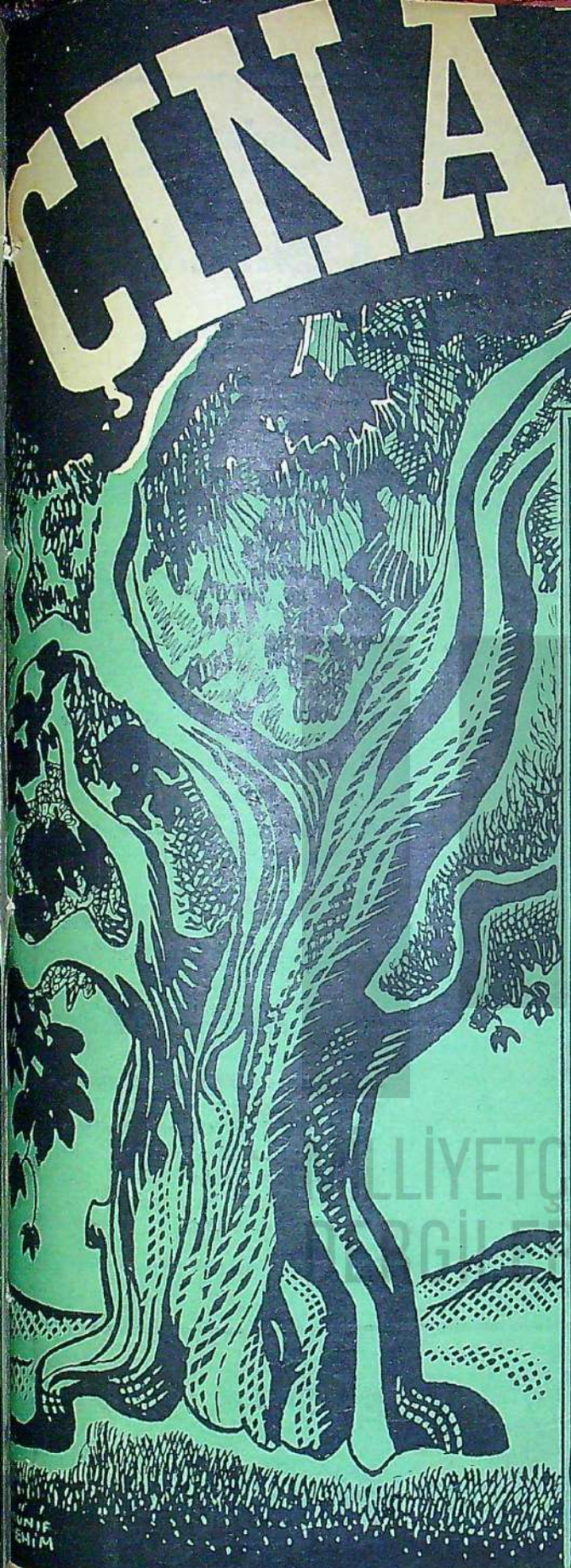

BU SAYIDA :

ÇALIŞMA TEMPOSU
Orhan Seyfi ORHON

HÂLET SAİT EFENDI
Hem zeki, hem natuk, hem zalim, hem kindar bir devlet reculü
Ali Canib YÖNTEM

BÜYÜK SIR
Yazan :
Dr. M. Hakkı Akansel

HECE Mİ, ARUZ MU?
Üstat Filozof Rıza Tevfik'in çok mühim bir yazısı

Türk Edebiyat Tarihi Profesörü :
ALİ CANİB YÖNTEM'LE KONUŞTUK !
Z. A.

TARİH MUHAKEMESİNDE SULTAN HAMİT
Adnan GİZ

BEYAZ SELVİ
(Tefrika)
Halide Nusret Zorlutuna

OLAGAN İŞLER
(Hikâye)
Münir KIVANÇ

321

HAFTALIK
FİKİR VE SANAT
MECMUASI

Sayı : 127
Kuruş : 15

TARİHTEN
Fıkralar

Toplayan: Salâhattin Güngör

Tarihteki bütün meşhur simaların bazı vakalar üzerine söylediği nükteler, fıkralar, şiirler...

Fiatı 50 kuruş

Umumî satış yeri:

İstanbul Çınaraltı idarehanesi

T. İŞ BANKASI

Küçük Cari Hesaplar

1944 İKRAMİYE PLÂNI

KEŞİDELER : 28 sonkânun, 2 Mayıs, 25 Ağustos, 1 sonteşrin tarihlerinde yapılır.

1944 İKRAMİYELERİ :

1 adet ARSA (Ankarada Kavaklıderede 1624 M² - İmar oda No. 254 Parsel No. 3)

1	»	2000 Liralık	= 2000. —	Lira
3	»	1000	» = 3000. —	»
4	»	500	» = 2000. —	»
10	»	200	» = 2000. —	»
10	»	100	» = 1000. —	»
100	»	50	» = 5000. —	»
150	»	25	» = 3750. —	»
300	»	10	» = 3000. —	»

Türkiye İş Bankasına para yatırmakla yalnız para biriktirmiş ve faiz almış olmaz, aynı zamanda talihinizi de denemiş olursunuz.

MİLLÎ PİYANGO

Talihim yok demeyin! Sizin gibi talihinden şikâyet eden bir çokları bir Millî Piyango bileti almak suretile 50 bin lira kazandı ve hiç ummadığı bir zamanda zengin oldu.

Unutmayınız ki bir Millî Piyango bileti almakla ayni zamanda memleketinize de hizmet etmiş olursunuz!

YENİ ÇIKTI

Yeryüzünde TÜRKLER

Hüseyin Namık Orkun

Her Türk için kendi soyu hakkında bilmesi lâzım olan bilgiler.

FIATI 100 KURUŞ.

Umumî Satış Yeri : İstanbul, Ankara Caddesi «ÇINARALTI» İdarehanesi.

BÜTÜN KİTAPÇILARDAN İSTEYİNİZ!

Yaylâ Türküsü

Halide Nusret ZORLUTUNA

En ince, en san'atkâr kadın şairimiz Halide Nusret Zorlutuna'nın en seçme şiirlerini bir araya topladığı bu eşsiz şiir mecmuasını bütün edebiyat severlere tavsiye ederiz.

Fiatı 50 kuruş.

Satış yeri: İstanbul, ÇINARALTI İdarehanesi.

Sahibi: Orhan Seyfi ORHON

Basıldığı yer:

Cumhuriyet matbaası — İstanbul

«ÇINARALTI» Yayını:

TÜRK TARİHİ

Hüseyin Namık ORKUN

En yeni tetkiklere, en son vesikalara dayanan bu çok kıymetli eser, herkes tarafından zevkle okunacak bir sadeliktedir.

Yakında Çıkıyor !

336

Konuşmalar

Bay Mevlût Erilli:

— Yazınız, hikâye mi, makale mi, monoloğ mu anlıyamadım. Her şeyine de girebilecek tarzda yazmışsınız. Lûtfen bu üç neviden birini terih edin...

Yazılarınızı daktiloyla yazıp göndermeniz olmaz mı?

●

Bay Ali İhsan Karaağaç:

— «Gurbette» ve «Tarla» isimli şiirinizi tetkik ettim. Birincisinde, «çağlar» ı aynı mânada iki defa kafiye olarak kullanmışsınız. Doğru değil.

Yine aynı şiirde, ikinci kıtanın son iki mısraındaki iki adet «Dağlar» kelimesi ayrı mânalarda kullanıldığı halde, hiç te bu hissi vermiyor. «Tarla» isimli şiiriniz pek çocukça olduğu için üstünde durmıya lüzum görmüyorum. Çok çalışmanız lâzım.. Selâmlar.

●

Bay Fahrettin Hiçdönmez:

— Siz öyle zannediyorum ki yazdığınızı bir daha okumuyorsunuz. Bakın bunu nasıl anladım. Mektubunuzun başında «Beyenmiyeceğinizi bildiğim halde şiirimi gönderiyorum» dedikten sonra hemen bir kaç satır aşağıda «şiirimi sizin de beğeneceğinizi zannediyorum» diye yazarak çelişkiye düşüyorsunuz... Şiirinizde de aynı lâkaydi görülüyor. Herşeyden evvel, yazdıklarınızın üzerinde durmaya ve titiz olmıya çalışmalısınız.. Selâmlar..

●

Bay Hasan Ünbay:

— Mecmuamıza ithaf ettiğiniz şiirinizde, belirtmiş olduğunuz sevgilerinize candan teşekkürler ederiz. Şiirinizi bir hâtıra olarak saklıyacağız..

Yalnız şiirinizde bazı şekil ve mâna kusurları var.. Başka yazdıklarınızda da aynı hataları yapmamanız için onlara işaret etmemize müsaade edin.

Meselâ ilk mısrada «uskurun kanadına» diyorsunuz ki, uskurun kanadı olmadığı için bu tâbir yanlıştır. Uskur, pervaneyi döndüren mihvere derler...

Sonra:

Kölesi olduğum çınar yıldızlardan da yüksek

mısraında bir hece fazla.. Ondan sonraki mısrada da aynı fazlalık var..

Kafiyelerinizden bazıları çok zayıf.. Bazıları da fazla kullanılmış..

Bütün bunları gözönünde tutarak yazacağınız başka bir şiirde muvaffak olacağınıza eminim. Selâmlar..

●

Bay Necmi Dinçsoy:

— Evvelce gönderdiğinizi söylediğiniz şiirler elime geçmedi. Anketimiz hakkında göstermiş olduğunuz alâkayı takdirle karşıladım. Bakalım ne sonuç verecek?

«Köyümüz» ve «Kar» isimli şiirleriniz daha neşredilecek olgunlukta değil. Şimdilik neşretmeyi bir tarafa bırakıp, güzel ve olgun eserler meydana getirmiye çalışmalısınız.

7-5 li vezin âhenksiz olduğu için kullanılmıyor. Makbul vezinler şunlardır : (6+5) (7—7) (4+4+3) ve 7 li.. Bunları deneyin...

Z. A.

Okurlarımıza :

ÇINARALTI

5 inci cildinden itibaren daha güzel, daha zengin, daha büyük çıkmağa hazırlanıyor. Mecmuamızı daha iyi ve pahalı kâğıda basacağız. Buna mukabil fiatımızı

20 Kuruş

yapacağız. Zaten «ÇINARALTI» nı bugünkü şartlar içinde, bugünkü şekilile bile bu fiata çıkarmak imkânsızlaştı. Günlük gazetelerin bile 10 kuruşa çıktığı bir zamanda 15 kuruşa satılan fikir ve san'at mecmuası kalmadı. «ÇINARALTI» nı 20 kuruş yapmamıza karşı bir takım yenilikler

- Güzel kâğıda basacağız.
- Büyük hacim.
- Zengin, mütenevvi mündereçat.
- Resimli röportajlar.

Yeni sayımız için, kıymetli arkadaşımız Adnan Giz'in büyük emek ve itina sarfederek hazırladığı

SADRAZAMLAR

serisini neşre başlıyacağız. Sadrazamlar bir tercümelhal serisi değildir. Her makale Osmanlı tarihinin muhtelif cephelerden yapılmış tetkikidir. Hayatımızın bu dikkate değer safhalarını büyük bir merak ve lezzetle takip edeceksiniz!

«ÇINARALTI» Yayını :

Kulaktan Kulağa

Orhan Seyfi ORHON

Orhan Seyfi Orhon'un memleket meseleleri ve günün vak'aları üzerine yazdığı en güzel yazıları bir araya toplıyan bu kitap çıktı.

Fiatı 50 Kuruş.

Umumî satış yeri: İstanbul, Ankara Caddesi, ÇINARALTI İdarehanesi

ÇINARALTI

Dilde, fikirde, işde birlik

Sayı: 127 — 26 Şubat 1944 Cumartesi

İdare Evi : İstanbul, Ankara caddesi, Çınaraltı Yayınevi, No. 47

TÜRKÇÜ FİKİR ve SANAT MECMUASI

Telefon : 22129 — Fiatı: 15 Krş — Cilt : 5

Çalışma Temposu

Yazan : **Orhan Seyfi ORHON**

Cumhuriyettenberi her sahada ne kadar ilerlediğimizi görmemek için kötümserlik illetine tutulmuş bir ruh hastası olmak lâzım. Ondan evvelki devirlerle Cumhuriyeti bu bakımdan mukayese etmiye bile imkân yoktur. Meşrutiyet, ancak bir hazırlanış devriydi. Henüz ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı bilmiyorduk. Birbirine zıt cereyanlar içinde bocalayıp durduk. Emniyetle yürüyebilmek için adımlarımızın köhne bağları çözülmemişti. Bir takım yeni meselelerle karşılaşıyorduk: Dil meselesi, kadın meselesi, milliyet meselesi, muasırlaşmak meselesi... Bütün bunlara doğru yönelmek bile bir işti. Şimdi yolumuzda dosdoğru gidiyoruz.

Sade şu var ki ulaşacağımız hedefle aramızdaki mesafe asla küçümsiyeceğimiz dereceye inmedi. Medeniyet kervanı çok uzakta ve bütün hıziyle ilerliyor. Biz, bugünkü yürüyüş tempomuzla yakın zamanda ona yetişeceğimizi umabilir miyiz? Hattâ uzak bir zamanda!

Hayatımızın akışını çok daha hızlandırmıya mecburuz. Emniyetli adımlarla da olsa böyle ağır aksak, fıstıkî makam gidersek hedefimize ulaşacağımızı ummuyorum. Evet, idare makinesini daha iyi işletmek kabildir. Evet, bu sayede daha iyi neticeler de alınabilir. Evet, gayretlerimizi son haddine çıkarmalıyız. Fakat, ne yaparsak yapalım, aradığımız sürati bulamıyacağız. Nasıl ki bugüune kadar bunu bulamadık.

Bunun için çalışma sistemimizi değiştirmeden başka çare nedir? Hükûmetin nizamlandıracağı topyekûn ve mecburî bir çalışma... Memleketi baştanbaşa yeniden kurmak için ne şahsî teşebbüslerin gelişmesini, ne de devlet bütçesinin yardımını beklememek, bunu aramızda paylaşmak ve mecburî hizmet haline koymak...

Cesaretle düşünelim: Eğer bugünkü tempoyla çalışmıya devam edersek ve farzimuhal bizi de rahat bırakırlarsa aradan devirler ve nesiller geçecektir. Fakat bir gün arkamıza dönüp baktığımız zaman, yine yarı yolda kaldığımızı göreceğiz!..

Orhan Seyfi ORHON

ABONE ŞARTLARI
Yıllığı 750, altı aylığı 380, üç aylığı 200 kuruş.
Ecnebi memleketler için:
Yıllığı 1000, altı aylığı 500 kuruş

Sahip ve Neşriyat Müdürü
Ornan Seyfi ORHON

İHTAR : İdarehanemize gönderilen eserler sahiplerine neşredilsin edilmesin iade edilmek üzere gönderilen eserlerden bir telif hakkı istenemez.

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA

Yazan: Dr. Mustafa Hakkı AKANSEL

Büyük Sır!

«Sen, her yolun en sonuna kadar bile gitsen, yine ruhunun sınırlarını bulamazsın: O, o kadar engindir.»
– Heraklit –

• • •

12 İlkkânun 1942 gün ve (64) sa- (Çınaraltı) nda, (Kendini geç- isimli bir yazı yayınlamıştım: beyninin sınırsız şekilde geliş- miye müsait olduğunu, misallerle an- latmıştım. Bunun ne kadar doğru ol- duğunu kendi üzerimde de anladım: o zamandanberi okumıya devam et- tim, daha fazla düşünmiye sevkedil- dim. Neticede, bu (kendini geçmek) fikrinin ne kadar mühim, ne kadar esaslı olduğunu daha iyi kavradım. Diyebilirim ki, bu fikir, insanlığın en kıymetli fikridir, ilerlemesinin biri- câmilidir, motorudur. Onun için bu konuya bir daha döndüm.

Son zamanların en büyük filozo- fu **Bergson**, 29 mayıs 1911 tarihinde, İngilterede Birmingham üniversite- sinde **(Şuur ve hayat)** isimli bir kon- ferans vermişti. **(Huxley konferansı)** ismile anılan bu konferansın metni geçenlerde elime geçti. Bunun bir parçasını aynen aşağıya aldım:

(Hayatın iki vasfı vardır: Üreme ve tekâmül. Bunların ikisi de, (içten gelen bir hamle)nin işaretleridir. Mik- tarca ve zenginlikçe artmak ihtıyaçla- rı. Biri (üreme-tenasül), mekân için- de çoğalmak arzusu, öteki: (gittikçe daha mükemmele doğru hamle) za- man içinde, gittikçe daha karışık (komplike) — bir saat makinesinin karışık ve ince âletleri gibi — yara- tıklar imal etmek hamlesi. İki içgüdü (sevkitabiî, grize) vardır ki insan fa- aliyetinin iki büyük âmilidir: Aşk ve ihtiras. Bunlar, hayatla beraber çık- mışlardır. Gayet aşikârdır ki, gözleri- mizin önünde çalışan bir kudret var. ***Bu kuvvet, kendi bağlarından kurtul- mak, kendini geçmek istiyor.*** **İşte, *ruh, budur. Ruhî kuvvet*** **(force spiri- tuelle) nedir? Kendinden, kendine olandan fazlasını çıkarmak hassası- dır).**

(Madde, parçalara ayırır, katî- leştirir. Bir fikri katîleştimek, daha berrak bir hale koymak için, bir kâğıt parçası alır ve kelimeleri yazarız. O- nun gibi, maddîleştirmek için ayır- mak lâzımdır. Ferdiyet, şahsiyet bun- dan doğar. Madde, kuvveti uyandırır. Onu mümkün kılar. Yalnız fikir ha- linde kalan fikir, yalnız tasavvurda kalan sanat eseri veya şiir zahmet ve elem vermezler. Ceht ve gayret isti- yen iş, şiirin kelimeler halinde, sanat eserinin tablo veya heykel halinde gerçekleşmesidir. **Ceht ve gayret e- lemlidir, fakat kıymetlidir. Hattâ, ni- hayet bulduğu eserden daha kıymet- lidir.** Çünkü, insan, bu sayede, kendin- den, kendinde olandan daha fazlasını çıkarmıştır. Kendi kendinin üstüne çıkmıştır. Fakat, madde olmasaydı, bu mümkün olamazdı. Maddenin kar- şımıza çıkardığı mukavemet, ve bunu yenebilmemiz sayesinde, madde, ay- nı zamanda, hem engel, hem âlet, hem de münebbih (gayreti kamçılıyan) dır. Madde, bizim kudretimizin mik- tarını ölçer, onun izini saklar, ve o- nun çoğalmasını ister.)

(Yer yüzünde bizim mukadderi- mizin yerine geldiğinin bir işareti vardır: Neşe (La joie). Ben, (neşe) dedim, (zevk = plaisir) demedim. Zevk, tabiatin canlı yaratıkları, ha- yatlarını korumıya mecbur eden, bir hilesidir. Zevk, hayatın fırlatıldığı is- tikameti göstermez. Fakat, neşe, her vakit, hayatın muvaffak olduğunu, yer ve zafer kazandığını gösterir. Her büyük neşenin bir muzaffer edası vardır. Nerede neşe varsa orada (ya- ratmak = création) vardır. Yaratmak ne kadar zengin ise neşe de o kadar derindir. Çocuğunu seyreden ana ne- şelidir. Çünkü, o, onu, maddeten ve mânen yarattığının farkındadır). İlâ- vem: Fransız dilinde (yaratmak) ke- limesi, insanların mahsullerine dahi teşmil olunur. Yanlış anlaşılmasın.

İşlerini arttıran tacir, fabrikası- nı genişleten fabrikatör, para kazan- dıkları ve itibarlarının çoğaldığı için mi neşelidirler? Onların neşesinde, hiç şüphesiz, servet ve itibarın payı büyüktür. Fakat, bunları, onlara, ne- şeden ziyade, zevkler temin ederler. Hakikî neşeleri ise, bir iş yapmış ol- mak, bir şey yaratmış olmak duygu- sundan ileri gelir. Fikrini gerçekleş- tiren sanatkâr, bir şey bulan bilgin gi- bi insanların şan ve şöhret için çalış- tıkları söylenir. Ne kadar büyük bir yanlış! İnsan, muvaffak olduğuna e- min olmadığı müddetçe, ve bu şüphe- nin fazlalığı nispetinde, methiyeler, alkışlar, rütbe ve ünvanlar arar. Gu- rurun (vanité) dibinde tevazu bulu- nur. Başkalarının tasviplerini ara- mak, kendi kendini temin etmek için- dir. Kendi eserinin, belki de yetmi- yen canlılığını, hayatiyetini destek- lemek içindir ki, insan, onu, öteki in- sanların sıcak hayranlıkları içine sar- mak ister. Vaktinden evvel doğan ço- cuğun pamuklar içine sarılması gibi. Fakat, yaşamıya, devam etmiye muk- tedir bir eser meydana koyduğuna e- min olan, katiyen emin olan insan, methiyeleri, alkışları neylesin! O, kendini, şan ve şöhretin ötesinde his- seder. Çünkü, o, yaratıcıdır, ve, çün- kü, o, bunun farkındadır. Ve çünkü, onun, bundan aldığı neşe ilâhî bir ne- şedir.)

(Eğer, hayatın zaferi, her alanda yaratmak ise, bundan, insan ömrünün mânasının, insanların hepsinde ve her zaman devam edebilmiye müsait olan bir (yaratma) olduğunu anlarız. Kendini, kendi vasıtasile yaratmak, varetmek, (az) dan (çok) u, (hiç) ten (bir şeyleri) çıkaran, ve bu dünyadaki zenginliklere durmadan bir şeyler katan bir ceht ve gayret, bir çalışma ile, kendi şahsiyetini, durmadan arttırmaktır.) (L'énergie spirituelle) ismindeki eserindedir).

(Hayat, bir devamlı, ebedî (kendini geçmek) tir. Beyin, tembihleri aşar --- yani, dürtülürse, tembih edilirse, buna verdiği cevap, tembihin miktarından fazladır — fakat, ruh da, beyni çok fazla aşar. Ruh dahi, durmadan kendini geçer. Çünkü, o, sınırsız şekilde sınırsızdır. Ben, kendim için de, (beklenilmiyen şey) im. Ben, etrafımdakiler için hayreti mucip olduğum gibi, benim azim ve iradem, benim için bile bir korku ve hayret konusudur. **Bu, büyük bir sırdır.)** (Bergson). (Jankelevitch: (Bergson), 1931, sayfa: 128).

(İnsanın ruhunda bir Tanrısal yaratıcı kudret vardır) (Keyserling : (Bir filozofun günlük seyahat notları, Fransızca tercümesi, 5 inci bası, cilt 2, sa. 434).

Paul Valery de şöyle yazıyor : (Bir eser meydana koyan insanların hepsi, kuvvetlerinden yarı yarıya emin ve yarı yarıya emin değildirler. Onlar, kendi içlerinde bir (malûm) ve bir de (meçhul) bulunduğunu hissederler. Bu iki âmilin mütemadî münasebetleri ve beklenilmedik alışverişleri, en sonra, bir mahsul verir. Ben, birazdan, kendimin ne yapacağını bilmiyorum. Böyle iken, aklım, kendi kendini tanıdığını sanıyor. Ve ben, (benliğim) dediğim bu tanımak üzerine bina kuruyorum, ona güveniyorum. Fakat, ben, kendim için de bir (sürpriz - hayret) im. Eğer, bundan şüphe edecek olursam bir hiç olurdum. Ben, birazdan bana gelecek olan bir fikirden dolayı hayret edeceğimi biliyorum. Öyle iken, ben, bu hayreti arıyorum, ona güveniyorum. Onun üzerine bina kuruyorum. Ben, aradığım bir (beklenilmedik şey) e muhtacım. Ben, içimde olan (bilinen) ve (bilinmiyen) şeye muhtacım. Güzel bir eserin hakikî amelesi kimdir? doğrusu, **hiç kimsedir,** altı, aslında çiziktir) (1920, Lafontenin (Adonis) ine yazdığı önsözden, (seçilmiş parçalar) 1941, 33 üncü bası, sayfa: 158).

Bergsonun ölümünden altı ay sonra, onun namına Haziran 1942 de çıkarılan : (études Bergsoniennes - Bergson hakkında tetkikler) isimli sekizz mütefekkirin yazdığı kitapta, Maurice Pradine, (İntuition = seziş) hakkında Bergsonun şu düşüncesini almış (sayfa: 68).

(Seziş görüyor ve biliyor ki, (esprit = ruh) kendinden, kendinde olandan fazlasını çıkarıyor, ve (spritualité = ruhaniyet) bundan başka bir şey değildir. Ve ruh ile meşbu olan gerçek (yaratmak = création) dır. (Bergson: düşünce ve hareket, isimli eserinde imiş. Sayfa 38-39).

ADA NEGRİ

Sabah Yıldızı

İtalyancadan çeviren:
ADNAN TAHİR TAN

İtalyan edebiyatının en yeni ve en büyük romancısı İtalyan Akademsi âzasından A D A N E G R İ'nin bu emsalsiz romanını pek yakında «ÇINARALTI» yayını neşriyatı arasında okuyacaksınız!

PEK YAKINDA :

Yine (études Bergsoniennes) isimli kitapta, Le Senne (sayfa: 99), (zihnî seziş = intuition intellectuelle) hakkında şu fikri yazmış: (Bir çok yeni bilgiler demeti veren ve verecek olan (zihnî seziş), ancak, halledilmesi lâzım olan meselenin şartlarını toplıyan âlimde görülür). İlâvem: bu filozof demek istiyor ki, (seziş) var diye tembel oturana seziş gelmez. Bir şeyi bulmak için kafa yorarsak. o vakit, (seziş) de, hiç beklenilmedik bir zamanda, bir şimşek gibi, geliverir. daha Türkçesi: sen çalışırsan,Allah da sana (seziş - ilham) tarzında yardım eder. Bir misal: Kimyager Profesör Mehmet Halit beyin, koyunlardaki kelebek hastalığının ilâcını bulması gibi: Halledilmsi lâzım olan meselenin bütün unsurlarını topladı. Fakat, bir türlü, ilâcı yapamıyordu. Bir gün, talebeyi imtihan ederken, talebe imtihan suallerine cevap yazmakla meşgul iken, o da kendi meselesini düşünüyordu. Birdenbire, bir şimşek gi ilâcın terkip şekli aklına geldi. H men lâboratuara koştu ve ilâcı bu du.

Eski Yunan edebiyatı bilgini **L on Robin,** Eflâtunun bütün eserleri tercüme ve iki cilt halinde neşretm tir. 1940 da gayet nefîs bir şekilde b sılan birinci cildin önsözünde Efl nu didik didik etmiş, onunla seneler uğraşmış olan bu sabırlı âlim, Ef tunun felsefesi hakkında şu fikri y zıyor: **(Eflâtunun felsefesinin (özü suc) ve (usaresi = séve) şudur: D madan kendini geçmiye çalışmak**

Keyserling de, **(Figures** symb ques) isimli eserinde (Fransızca cümesi, 5 inci basılış, sayfa: 61), nim felsefemin özü (kendini ge tir) diyor. Fakat, bu fikir, eski da, Milâttan 3350 sene evvel yazı olan Ptah-Hotep'in kitabında da dır: «Âlimim diye kibirlenme. C ve âlim ile konuşmıya devam ede öğrenmiye devam et» (Le conte Noüy'ün «1941 de çıkan: «Zekânın tikbali» isimli eserinde. Sayfa: 200

Demek ki, Ptah-Hotep, B Bergson, Paul Valery ve K gibi beş büyük dâhi, aynı fikir de birleşmişlerdir.
Onun da (insan - üstü: fikri budur. Nasıl bir altısı da aynı hamurdan y dır.

Kıssadan hisse:

1 — Vatanımızı kurtarmak için icabederse, yapacağımız ted lar, geyretler hakkında iyimser bin) olalım : Bu (kendini geçme (mucize) den başka bir şey değ Vatanımız için, biz, (bir) gayret e sek, kendini geçmek fikrini ilham den, ve Bergsonun tâbirince (h hamlesi), bizim deyişimizle (k bizim bir gayretimize (on gayret) tacaktır. Anadolu kurtuluş savaş muvaffak olmasının sır ve mü budur.

2 — Sulh zamanı için: Ker zi, milletimizi, yurdumuzu yaşat ve yükseltmek istiyorsak, seciy ahlâkta, bilgide, teknikte, durma kendimizi geçmiye çalışalım. K luşun sırrı buradadır. Aksine, y mizde sayarsak, Tabiat, bizi, hiç hamet etmeden, yer yüzünden ka rır. Çünkü, onun gayesi, gittikçe ha yüksek bir insanlık elde etmek

Dr. Mustafa Hakkı AKANSU

Yazan: Ali Canib YÖNTEM

Hâlet Sait Efendi

Hem Zeki, Hem Natuk, Hem Zalim, Hem Kindar Bir Devlet Reculü

IV

Tanzimat ricali içinde bilhassa kaleminin kudret ve muvaffakıyetile şöhret almış olan Rıfat Sadık paşa, Hâlet efendiyi şöyle tasvir ediyor: «Uzun boylu, şişmanca, esmer, toparlak çehreli, güler yüzlü, kumral sakallı. . Öldüğü zaman altmışına yakındı. Dirayet ve kiyaset erbabındandı. Nükteden anlar, lâtifeden hoşlanır. Hilede, desisede birinci, hakikî niyetini saklamakta mahir, hareketiyle, diliyle kendisini başka türlü gösterip istediğini kolaylıkla aldatır, kendi şahsı ve ikbali için dünyayı feda eder, hunriz, gaddar, son derece hilekâr...»

Sultan Mecit devrinde bir çok mutenâ mevkilerde, ezcümle bir kaç kere Viyana elçiliğinde, Hariciye, Maliye nazırlıklarında, Meclisi Vâlâ ve Meclisi Tanzimat reisliklerinde bulunan Rifat Sadık paşa, Hâlet efendinin katledildiği zaman on beş yaşlarında ve saray hizmetinde bulunuyordu. Yani efendiyi görmüş, tanımış, entrikalarına şahit olmuştu. Bu sebepten, yukarıki satırları çok ehemmiyetlidir. Rifat paşa, Hâlet efendinin maddî ve mânevî simasını herkesten daha salâhiyet ve meharetle çizmiştir.

Rifat paşanın anlattığına göre efendi dermiş ki: «Ben şimdi farzediniz ki minarenin aleminde bulunuyorum. Minarenin kapısından girenlere, hattâ şerefeye çıkanlara bir şey demem. Amma, alemin kurşununa el uzatan olursa parmaklarını bıçakla keserim, kendisini minarenin dibinde bin parça bulur».

Bir gün uyurken biri «efendiyi uyandırsanız» demiş, öteki «uyandırırsak günaha gireriz!» diye uyumasının herkes için belâdan masuniyeti demek oluşuna işaret etmiş. Hâlet efendi meğer uyumuyormuş, fakat nükte hoşuna giderek darılmamış.

***

Şanizade ve Cevdet tarihlerinin bildirdiğine göre Hâlet efendinin iki kuvvetli rakibi vardı : Moralı Osman efendi, Canib efendi.

Hâlet efendi, Moralı Osman efendiyi hiç sevmez, Moralı Osman efendi de ondan yılmazdı. Hâlet efendi rakibini pek İstanbulda barındırmaz, taşra hizmetlerinde gezdirirdi. Hâlet efendi, bir gün pek sevdiği Keçecizade İzzet molla ile otururlarken bir uşak içeri girip, Osman efendinin gelmekte olduğunu haber verir. Hâlet efendi telâşla dışarı koşar, Osman efendiyi merdiven başında karşılar, bin bir iltifat ve ikramla odaya getirir. Aynı tazimi giderken de yapar. Keçecizade, Hâlet efendiye der ki:

— Efendi hazretleri, Osman efendiden hiç hoşlanmadığınızı bilirim. Kendisinden çekinecek vaziyette de değilsiniz. Hakikat böyle iken demin ona karşı gösterdiğiniz iltifat ve tazimin mânasını kavrıyamadım?!..

Hâlet efendi şu cevabı verir:

— Hakkın var. Onu hiç sevmem. İstediğim zaman yere sürdürürüm. Hattâ canını bile alabilirim. Fakat onda bir Osman efendilik vardır ki işte ona bir şey yapamam!

Canib efendi de Hâlet efendinin hiç sevmediğiğ ricalden biriydi. Tarih delâletiyle anlıyoruz ki Canib efendi de Hâlet efendi gibi İkinci Sultan Mahmudun akıl danıştığı bir adamdı. Bu sebepten Hâlet efendi, arasıra onu azlettirdiği, nikbete uğrattığı halde büsbütün bertaraf edememiştir. Şimdi anlatacağımız hâdise, Hâlet efendinin hem nükteperdazlığını hem ona karşı beslediği gayzi ne güzel anlatır:

Bir alay günü ihtiyar bir kadın Hâlet efendinin bindiği ata yaklaşarak:

— Allah seni padişahımıza şirin göstersin diye dua eder.

Efendi, arkadan gelen Canib efendiyi işaret ederek:

— Hanım, benim o duaya ihtiyacım yok, sen onu şu efendiye et! der.

Malûm olduğu üzere Canib efendi çirkin bir adamdı!..

Canib efendi, Cevdet paşanın ifadesine göre arabiyatta yüksek bir vukuf sahibi olduğu gibi Fransızca da bilirdi. Şanizade, Canib efendiyi hamiyetli ve faziletli bir adam olarak tavsif eder. Hâlet efendinin allâklığını anlatır. Süleyman Faik efendi — ekseriya olduğu gibi, — aksini söyler: Hâlet efendinin zekâsından, fikrindeki isabetten, mükrimliğinden bahsederek Canib efendiyi beğenmez. Sözün doğrusu Cevdet paşanın dediğidir: «Hâlet efendi, zeki, fatin, natuk, hasmını iknaa muktedir adamdı. Ancak, mevkiini ve ikbalini muhafaza için her fenalığı göze alır, yeniçeri sefihlerini tutmak maksadile onlara bol para yetiştirirdi.

Cevdet paşanın ifadesine göre Sultan Mahmut,

326

b ve muntazam asker tertip fikrini ka-
leştirdiğinden, yavaş yavaş Hâlet efen-
rini anlamış, ve bu fikrini başarmak için
aramıya başlamıştır. Hâlet efendi, Tepe-
nın azil ve idamını istediği zaman da
paşanın tasrih ettiği üzere — Canib e-
gören devlet adamları «şimdi bir Te-
si çıkarmak doğru değildir.» demişler-
mişler, fakat Hâlet efendi «Mora isya-
nin teşvikiyle zuhur etti, o idam edilin-
rtaraf olur» diye padişahı kandırmasına
delenliden sonra isyan daha azıtmış, ve
ez bir hal almıştır.

***

idinin zalimane nüktelerinden birini
im:

rihinde anlatıldığına göre vaktile Hâlet
mlarından bir ikisine hizmet eden Re-
da genç bir adam, son yıllarda Lâleli
eki evinde münzeviyane yaşamıya baş-
ağızın ileri geri söz söylediği işae edil-
ndi de bundan istifade ederek idamına
liş. Efendinin tanıdıklarından merha-
zavallı Reşit ağanın kellesini kurtarmak

ağa gençtir, merhamet ediniz, idam edil-
türlü cezalandırılsın!.. diye yalvarmı-
zalim adam:
katletmek yazık, ihtiyarı katletmek gü-
her zaman orta yaşlıyı nereden bul-
verir, ve biçare hakkındaki kararında

***

endinin izalesini müteakip ondan zulüm
lerek İstanbula geldikleri gibi, mensup-
irer nefyedilmişlerdir. Keçecizade İzzet
nin en has nedimlerinden olduğu halde
belâya uğramamıştı. Hâlet efendinin
ıra söz ebeleri, bermutat, çoğalmış,
her kafadan bir ses çıkmıya başlamış.
lini tutmaz şair artık sabredememiş:

canını Hak, malını aldı Mirî
i hasede hâyeleriyle kiri

yazmış, Sadrazam aleyhine de ileri geri
duğundan Keşana sürülmüştür ki, bu
ğı mihnetkeşanı muttarit bir vezinle ka-
olmakla beraber mizah ve nükte vâdi-
debiyatının enfes bir eseridir.

dinin idamını müteakip İzzet Molla şu
» yi yazmıştır:

ölme yohsa dünya eder feramûş
eder mi fevtinde matem olsun
mi dert-i dünyayı şeht-i ikbal
senin-i mühlik mümkün mü merhem olsun
li şişte azmeyledi behişte
u dünya, âdâsı âlem olsun
ü nimetiyle dilsîrim etmem inkâr
Yareb o zât-i mükrim ukbâda mükrem olsun
Gitti o kân-ı himmet tarih yazdı İzzet
Hâlet Sait efendi pirana hemdem olsun
1238

***

Hâlet efendinin, vakfının nezaretini Rum patrik-
hanesine vasiyet ettiğine dair eskidenberi bir rivayet
vardır. Bundan on altı yıl önce bir gün meşhur mes-
kûkât mütehassısı Ahmet Tevhit merhum, bahis ara-
sında bu rivayeti tasdik edici ifadede bulundu. Hâlet
efendinin bütün gaddarlığına ve Fenerlileri iltizam
etmiş bulunmasına rağmen, bu rivayet bana uygun ve
sahih görünmedi. Bu aykırı rivayetin, Hâlet efendi-
nin muhitinde uyandırdığı gayz ve kinin bir aksülâ-
meli olabileceğini düşündüm. Vakfiyesini aradım,
buldurdum, bilhassa «nezaret ve tevliyet» hakkındaki
fıkralarını dikkatle tesbit ettim. Efendi vakfın tevli-
yetini, hayatta bulunduğu müddetçe nefsine tahsis e-
diyor, ölümünden sonra da tevliyeti ahret kızı Şerife
Vesime hanıma, kitabet ve cibayet cihetlerini kendi
azatlılarından ve Divan-ı Hümayun kâtiplerinden
Mehmet Bâhir efendiye vasiyet ediyor. Vakfın nezaretini ise hükümdarın evkafına kaymakam ve müte
velli olanlara bırakıyor.

Vakfiyedeki bu sarahat, yüz küsur yıldanberi halk arasında devam edegelen haksız dedikodu yu kökünden kesip atacak kuvvettedir.

***

Süleyman Faik fendi, meşhur mecmuasında «Hâlet efendi merhumun nazîre kabul etmez deyu dâva ettiği gazel-i meşhurudur» kaydiyle onun şu gazelini yazar:

Düşelden aks-i rûyün çeşm-i gam-menûs gülgûndur
O şem'i, san, deraguş eyleyen fanûs gülgündur
Çıkardım hayf elimden damenin ol lâle-ruhsarın
Serimde şimdi nakş-ı siyli-i efsûs gülgûndur (1)
Boyundan aştı mevc-i hûn-ı nâhak ol sitemhûnun
O mânadır başında şâlı kâr-ı tûs gülgündur
Dil-i pürhuna varmış sırr-ı lâlinden haber alınış
Anınçün nakş-ı pây-i hâme-i casûs gülgündur
Olunca taze mânâ, lâfzı da rengin lâzımdır
Arûs-ı bikre zira perde-i namûs gülgündur
Görünce şebkatin şebdiz-i kilkin özredip Hâlet
Hecaletle temenni eyleyen pabûs gülgündur.

Hemen her Divan şairinin elinden gelebilecek mazmunlardan terekküp eden bu gazeli için Hâlet efendi gibi zeki bir adamın böyle gülünç bir dâvada bulunması hayli gariptir!

Efendinin idamından sonra Sultan Mahmut bir gün Galata Mevlevihanesine gitmiş, tekkenin şeyhi meşhur Kudretullah dedeye, mezar taşını göstererek: «Şeyhim, şu bizim Hâlete ne dersin» diye sorması üzerine zeki ve müdebbir dede «Efendim o da bir Hâlet idi, geçti» cevabını vermiştir.

Ali Canib YÖNTEM

(1) Siyli : Şemar.

327

ANKETİMİZ

Inanalti 127
26 Şubat 1944

Türk Edebiyat Tarihi Profesörü

Ali Canib Yöntemle Konuştuk

.....

— Aruz vezni mi, hece vezni mi, ...ünkü dilin millî ve tabiî veznidir?

— Dilimizin bugünkü vaziyetine hecenin en tabiî veznimiz oldu- bir şüphe eden mi var? Ben bu- tasavvur bile edemiyorum. Çünkü dil için tabiî vezin demek o dilin ...in kelimelerini ifade edebilen ve- demektir. Aruz vezni meselâ ana ...mız olan Anadoluyu hiç bir ka- sığdıramaz. Yine meselâ Kara- ...de aruz ile ifade edilemez. Es- ... «Anadolu» diyemeyince onun ...rine «merzübum-ı Rum» gibi bir tâbir kullanırlardı. Karadenize karşı da «Bahr-i siyah» ile işin içinden çıkıverirlerdi. Bunu bugünün zevki hangi şaire yaptırır. Türk şairi, mese- ... «anlıyamamak», «gülmemek» mas- tarlarını ve bunların tasriflerini aruza sığdıramıyacağı için dilinden tart mı edecektir.

— Vezinler dilin kendi bünyesinden doğan kalıplar mıdır, yoksa sanatkârların icat ve ibda ettiği ölçüler midir.

— Hiç bir vezin ferdin ibdaı değildir. Arap aruzu için eskiler «İmam ...dilin icadıdır» derlerdi. Hayır Arap aruzu Arap dili kadar eskidir, ve o dilin âhenginden doğmuştur. Eski Türk edebiyatında kullanılan aruz vezinleri, Acemlerin Araplardan alarak kendi dillerinin icabına göre şekillerini değiştirdikleri vezin kalıplarından ibarettir. Acemler Arap vezinlerini değştirerek benimsedikleri halde biz eden Acem kalıplarını oldukları gi- almışız? Çünkü bu veznin kendi di- ...izin bünyesine göre başkalaştırılmasına imkân yoktu da ondan.

— Aruz vezni halkın selikasına dilin bünyesine kadar inmiş mi- ...?

— Bunun imkânı olmadığını ...ndan evvelki sualinize verdiğim ce- ...a anlattım. Yalnız buraya şunu ...etmeliyiz ki, meselenin esası vüzuh ile anlaşılsın: Biz müslüman olunca yeni bir mânevî dünyaya girmiş olduk. Bu mânevî dünyanın bir çok müesseseleri bizim hayatımıza bittabi tesir etti. Meselâ bu yeni dünyanın iki kültür kaynağı olan Arap ve Fars dillerinden bize bir çok kelimeler girmiş oldu. Dil, bir içtimaî müessese olduğu için yeni içtimaî hayatımıza göre bu kelime girişleri de zarurîdir. Bu kelimelerle beraber aruz da Türk şiirinde kendini gösterdi. Yalnız Divan edebiyatında değil, halk şiirlerinde de aruz kullanılmıştır. En büyük halk şairimiz Yunus Emrenin bir kısım manzumeleri aruzladır. Bunu yirmi yıl önce Nuruosmaniye kitapsarayında tetkik ettiğim pek eski bir yazma mecmuayla ilk defa katî suretle anladım. Halk edebiyatımıza ait semailer umumiyetle aruzun dört mefâîlünlü vezniyle meydana gelir. Halk şiirinde aruz vezni vardır. Yalnız tâbiriniz veçhile «halkın selikasına ve dilin bünyesine» uyamadığı için çok kusurlu çok imalelidir.

Cevdet paşa «insanda mevzun söz söylemek ve dinlemek için tabiî bir meyil vardır» demiştir. Merhum bu hükmünde haklıdır. Ben, hiç aruz bilmiyen — yani aruz tahsil etmiyen — bir çok ümmice adamların, hattâ, çocukların aruz vezniyle yazılmış manzumeleri mevzun olarak okuduklarına dikkat etmişimdir. Bunun aksi de vârittir: tahsil görmüş, hattâ şiire merak etmiş adamlar da vardır ki bir tek mısraı bile vezinli telâffuz edemezler. Muallim Naci bu kabîl adamlara «i'vicac-ı tabiat ashabı» diyor.

Hülâsa: Aruzu halk şairleri bile kullanmıştır. Ümmî adamlar ve çocuklar bile aruzla yazılmış manzumeleri mevzun olarak okuyabiliyorlar. Fakat aruz halis Türkçe kelimelerden bir çoğunu havsalasına alamıyor. Artık böyle bir vezne dilin bünyesine kadar inmiştir diyebilir miyiz.

— Türkçe nazımda hem aruz, hem hece vezni kullanabilir miyiz? Böyle ayrı ayrı iki vezin sistemi kullanan başka edebiyatlar var mıdır?

— Şimdiye kadar Türkçe nazımda hem aruz, hem hece vezni kullandığımız meydanda. Fakat mesele ve dâvamız bu noktada değildir. Şimdiden sonra aruzu kullanabilir miyiz. İşte bence bu mümkün değildir. Çünkü istikbalin, hattâ bugünün şairi, kendi öz dilinin şu veya bu kelimesi aruza uymayınca onu feda ederek yerine Arapça veya Farsçadan kelime ve tâbir ikame edemez. Türkçenin bugünkü estetiği buna mânidir. Karadeniz yerine Bahr-i siyah, Anadolu yerine merzübum-ı Rum diyecek şair artık çıkmıyacaktır.

— Aruz vezni Türkçe fiil sigalarının bir çoğunu ve bir çok kelimeleri alamıyor. Buna rağmen bu vezni kullanabilir miyiz?

— Bu sualin cevabı yukarıki maddelerde verilmiştir.

— Uzun sesli harfleri silinip azalan Türkçemizde bu vezni her zaman için muhafaza etmiye imkân var mıdır?

— Farsça ve Arapça kelimelerin lüzumsuzları atıldığına göre uzun sesli — harfleri değil — hecelerin azaldığına şüphe yoktur. Her halde sizin de kasdınız bu olsa gerektir. Yoksa meselâ «elâ göz» hiç bir zaman «ala göz» olmıyacaktır. «Kestaneye» de «kestene» demiyeceğiz. Güzel Türkçemize mahsus tatlı «med», kalacaktır. Ancak bu tatlı med aruzun devamına sebep olamıyacağı gibi, hece veznimin de tek veznimiz olmasına mâni değildir. Hece vezni uzun kısa her heceyi fade edebilir. Orhan Seyfinin, Yusuf Ziyanın, Faruk Nafizin,

(Sonu 15 inci sahifede)

Hece mi, Aruz mu?

Üstat Filosof Rıza Tevfik diyor ki...

◆ ◆◆◆◆◆

II.

Arap lisanının tabiî (bünye) si yani uzviyeti o kadar bu vezne uygundur ki Arap kelimelerinin hepsi de sınıflarına göre aynı şekilde, aynı vezindedir. Âdeta bir fabrikadan çıkmış (vida), (çivi) ve (düğme) gibi birbirinin aynıdır. Bütün fiiller, (fiil, if'al, tef'il, müfaale, infial, istif'al) gibi nümunelerin aynıdır ve tabiî aynı vezindirler. Bu fiillerden (müştak dêrivê olan ismi failler, ismi mef'uller, sıfatlar da öyledir. Binaenaleyh bizim Türkçemiz ve Fransızların Fransızcası için (parmak hesabı) ne ise Arapça için de bu (failâtün, mefailün, failün) kalıplarının mecmuundan ibaret olan vezin sistemi aynen odur.

Bu arap vezni İslâmiyetin galebesi ve Arap kültürünün bütün İslâm memleketlerine intişarile, evvelâ İranda kök tutmuş ve kabul olunmuş ve daha muntazam ve yeknasak olarak biraz da ıslah edilmiş; ondan sonra İranı istilâ eden (Selçuk yani Salçık) Türkleri tarafından müslümanlıkla beraber kabul edilmiş, sonra bizim Osmanlı Türklerinin de o Selçukların saltanatına, dininc, kültürüne vâris olması hasebile resmen bize geçmiştir. Fakat bu ecnebî mâneviyetinin ve kültürünün Türklere galebesine rağmen asıl kalabalığı teşkil eden cahil halk kütlesi kendi arzularile Arap dinini ve şeriatini ve bir çok âdetlerini bile kabul ve hâlâ da kısmen muhafaza ettikleri halde, kendi şarkılarını, destanlarını, hâsılı şiirlerini, kendilerine mahsus olan parmak hesabı üzere tartip etmişlerdir. Şu hale bakılırsa Türklerin ve Osmanlı Türklerinin millî aruzu parmak hesabı olmak gerektir. Bunda hiç şüphe yoktur!..

Bu Arap veznini tahlil edersek mahiyeti kolaylıkla ve sarahatle anlaşılır. Yine **benim** ittihaz etmiş olduğum usul ile **bu** tahlil çok kolay olur.

Arap **kelimeleri** zaten ve tabiaten mevz**undur** demiştim. Her kelime hecelerden mürekkeptir. Arapça hcelerin bir **kısmı** uzun, bir kısmı da kısadır. Bu **iki** türlü hecenin muntazam ve **muttarit** bir suretle cümlede birbirini **takip** etmesi şüphesiz, cümleye bir âh**enk** verir. Yine telgraf alfabesini **işaret** olarak kullanıp (timsâlî-symbol**ique**) bir surette muhtelif heceleri ve **vezin** klişelerini tâyin edeyim:

Akşam Kuşları

Bırakın gölgeniz uzasın camda,
Ey uçan kuşlarım beni kırmayın.
Dostların hayali gezen odamda
Daldığım uykudan uyandırmayın...

Sormayın kimindir şu sedef yalı,
Ve bana hülyalar fısıldayan kim.
Dün akşam yarıda kalan masalı,
Anlatın yeniden dinliyeceğim...

Hamdi IŞIKLI

(*) **Samit** bir harf yani consonne) ile kısa **bir** sait harf, yâni (voyelle) bir **kısa** (hece-syllabe) teşkil eder. Fakat **bu** suretle teşekkül eden hecenin **saiti** uzun okunmak lâzımgeliyorsa o **hece** uzundur. Kısa heceyi şöyle (.) **bir** nokta ile, uzun olanı da bir çizgi (—) ile temsil edersek (vezin klişeleri) ni pek basit bir surette gösterebiliriz. Çünkü her klişenin hususiyeti **mutlaka** bu iki türlü hecenin hususî bir surette istif edilmiş olmasıdır. Lâkin bir üçüncü nevi hece de var ki onda iki samit harfi bir kısa sait cezmetmiştir yani birbirine bağlamıştır. (Gün), (dün), (sen), (ben), (gel), (git), (gül), (tül) ve daha bir çok emsali gibi. Bu türlü heceler de uzun sayılır. Bir kaç vezin klişesi alıp, nokta ve çizgi ile kısa ve uzun hecelerini gösterelim:

(Mefailün), (failâtün), (müstef' ilün).

Şu üç kalıbın birincisi (Bahr-i-hezeç), ikincisi (Bahr-i-remel), üçüncüsü (Bahr-i-recez) dedikleri üç muhtelif vezinlerin, müstakil klişeleri, tekerrür eden unsurlarıdır.

Nokta ve çizgi ile yazalım:
(.— — —) me fâ î lün (— — —.) bahr-i-hezec
(—. — —) fâ i lâ tün (— — . —
Bah-i-remel
(—. — . —) müs tef i lün (—. — —) Bahr-i-recez

Olur. Bu işaretlerle pek açık görülüyor ki bu üç türlü (vezin) in husulüne yegâne sebep, her klişede hafif hecenin muhtelif yerlerde bulunmasıdır. Birinci nümunede (yâni Bahr-i-hezec klişesinde), dört hecenin birincisidir. İkinci nümunede (yani, Bahi-remel klişesinde), dört hece, nin ikincisidir. Üçüncü nümunec (yâni, Bah-i-recez klişesinde) dö hecenin üçüncüsüdür.

Arap vezinleri hakkında yazılacak şeylerden ve beyan edilen mülâhazalardan anladığıma göre — erbab arasında — yanlış bir fikir devam ediyor. Vezin, mensur söze hariçte ârız olmuş ve o sözü tanzim ediyormuş gibi bir zan, zihinlere tahakkün ediyor galiba!.. Benim anlayışım doğru ise, öyle bir zan yanlıştır, diyeceğim. Her kelime — hele şu konuştuğumuz Türkçede! — Arap vezinlerine tamamile uyar. Çünkü Arap ve-

(Lûtfen Sahifeyi çeviriniz.)

(*) Evvelleri (Sait-voyelle) mukabili (harf-i imlâ), (samit-consonne) de (harf-i hece) yâni voyelle demekti.

329

Dillenir!

Gün nurunu süzer camdan
Yedi kollu gümüş şamdan.
Bu ilâhî ihtişamdan
Rengârenk mimber dillenir.

Nakleder en güzel şiri
Dinimin muhayyel pîri.
İçerken gönül tekbiri
Yedi kat mermer dillenir.

Aşk yayılır ince ince
Kubbenin genişliğince.
Müezzin «Allah» deyince
Oymalı kemer dillenir.

Duadır en içli beste
Mevlûdu arayan seste.
Gönül susarken, kafeste
Toz tutmuş güller dillenir.

Dilek, uyanır hülyada
Âyet âyet gelir yâda.
Yeşil çiçekli baharda
Yer gök beraber dillenir.

FEYZİ HALICI

---

mahiyeti, kısa ve uzun hecümlede teakubunu hususî göre tanzim etmekten iba- her gün gelişi- kullanmakta olduğu lisan ile kere mevzun söz söylüyor da, a- vezinden ve bizim edebiyat an zerre kadar ha- için ne kolay man- söz söyliyebildiğini tabiî anlıya- Ben, bu dâvanın delillerini bi- olarak çabucak uydurabilir- Fakat Balıkpazarında halkın ko- dinlemek ile en güzel mi- toplıyabileceğime kani oldu- için yavaş yavaş ötede beride şu mevzun ve kusursuz söz-

yle bir söz olmamıştır karde- hr-i-remel: Fâilâtün fâilâtün

rcum sana üç buçuk kuruştur afif
kendine bak behey kılıksız afif

vapur kaçacak gayret et
ım Bahr-ı müctes
aş dönmesinden nedir çek- -ı müctes

Sonu gelecek sayıda —

Yazan: Adnan GİZ

Tarih Muhakemesinde Sultan Hamit

Orijinal buluşlar yalnız edebiyatta hoşa gider. Tarihin öyle acaip yeniliklere tahammülü yoktur. Abdülhamid'i methetmek gibi müşkül bir dâvayı yüklenen zatın kuvvetli deliller ve vesikalarla dâvasını ispata çalışması arzu olunur.

Halk, siyasî ve içtimaî olayların yalnız aktüel ve günlük cephesini görür. Bu olayların mazide kalan köklerile, âtiye uzanan kollarına hiç ehemmiyet vermez. Hükümlerini ancak günlük ihsaslara göre verir. Tarihte, seleflerinin hazırladığı felâketlerin cezasını çekmiş devlet adamları olduğu gibi yine evvelce hazırlanmış muvaffakiyetlerin mirasına konarak halk tarafından alkışlanmış bahtiyarlar da az değildir.

33 yıl İkinci Abdülhamidin zulmünden, istibdadından şikâyet edenler Meşrutiyetin ilânından sonra — hemen birbirini takip eyliyen — Bulgaristanın istiklâli, Bosna-Hersek'in ilhakı, 31 Mart ihtilâli, İtalya ve Balkan harbleri gibi felâketlerle karşılaşınca eski şikâyetlerini unutmuş ve Sultan Hamit devrini hasretle anmıya başlamışlardı. Yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden doğan bu muhakemesiz hırs nidaları, geçen büyük harbin acılarile bir kat daha yükselerek o devri idrak etmiyen yeni nesillerin kulağına kadar gelmiştir.

Çocukluğumuzda mektep kitaplarında okuduğumuz yazıların tesirile Kızıl sultan aleyhinde atıp tutarken büyük ninelerimiz sözümüzü keser: «Sus günaha girme! Hâlâ Abdülhamidin ekmeğini yiyoruz.» derlerdi. Abdülhamidin ekmeğine karşı gösterilen bu kadirşinaslık duygusuna daha sonra mantıkî ve tarihî bir kıymet verilmek istenmiş ve zannedersem ilk defa Başkâtip Tahsin paşa bundan sekiz on sene evvel — tuz ekmek hakkı güderek — lûtufkâr efendisinin tarih huzurunda müdafaasını yapmıştı. Lûtufkâr bir efendinin hâtırasına karşı yapılan bu müdafaada Tahsin paşa mazur görülebilirdi. 1944 yılbaşında M. Sami Karayel bu müdafaayı bir methiye şekline soktu ve yıllarca sonra Kızıl sultanı muvaffak olmuş bir hükümdar gibi tanıtmak yolunu denedi. Ben de bir çokları gibi bu yazıyı evvelâ hayretle karşılamış fakat okuduktan sonra mecmuacılık zihniyetile, orijinal mevzular bulmak hevesine hamlederek muhterem Karayeli de mazur görmüştüm. Fakat... kıymtli arkadaşım Niyazi Ahmedin hazırladığı Vakıt'ın tarih ilâvesinde — Çınaraltında şiirlerini okuduğumuz — B. Nazif Ben'in, Sami Karayele yaptığı haklı ve pek yerinde tarizi okuduktan sonra, daima alâkamı çeken bu bahse atılmaktan kendimi alamadım. Evvelâ, muhterem okuyucularıma Karayelin makalesini hülâsa etmek istiyorum.

Muharrir, «Sultan Hamit müstebit midir?» başlığı altında : «İkinci Sultan Hamidi iç yüzünden tetkik ve o devri Tanzimattan sonraki devirlerle mukayese ederek idarî, siyasî, askerî noktai nazarlardan tebarüz ettirmek zamanı gelmiştir. Çok aciptir ki Sultan Hamide Kızıl sultan, müstebit sultan, kanlı sultan, falan, filân ünvanları verilerek Tanzimat tarihi haricinde bir başkalık izafe edilmiştir. Bunlardan başka cahil, ümmi, korkak, hilekâr, dessas sıfatları İkinci Hamidin şahsiyetinde cemolunmuştur» diye makalesine girerek şu sualleri soruyor:

«Hakikaten Sultan Hamit bu vasıflara lâyık mı idi? O cahil, ümmi bir adam mıydı?..

«Sultan Hamit Tanzimat-ı hayriyeye, Meşrutiyete içten gelen bir ifade ile katiyetle muhalif mi idi?»

Ve bu sualllerin ardından derhal şahsî fikirlerini sıralıyor:

«Ben Sultan Hamidi.. Sultan Mecitten, Azizden, Murattan hattâ Sultan Reşattan ve Vahidettinden de çok, çok daha üstün bir kabiliyet ve karakterde görüyorum. Benim görmeme hacet yok tarih onu öyle görmek zaruretindedir. Her ne kadar Sultan Hamit lehinde yazılmış bir tek satır tarih parçası bulmak mümkün değilse de bir gün gelecek ki bu parçalar bu satırlar kendiliklerinden tebdili mevki eyliyecektir. Sultan Hamit saydığım Hâkanlar içinde ve hattâ bu Hâkanlar devrinde idarei hükûmet eyliyen rical arasında eşi ve menendi bulunmıyan yegâne şahsiyetlerden biridir.»

Sami Karayel bundan sonra Türk tarihinde lüzumlu ve mecburî bir değişme devresi olan Tanzimat aleyhinde mecmua sahibinin malûm fikirlerini tekrarlıyarak Abdülhamidin meziyetlerini hemen üstünkörü izaha çalışıyor. Ona göre, Hamidin siyasî meziyetleri ilk Osmanlı meclisini kapatmak, Mecit ve Aziz gibi borca batmamak ve nihayet donanmayı çürütmek, orduyu zaafa düşürmek yolile komşuları ürkütmiyerek sulh içinde yaşamaktır. En zayıf görüş sahiplerinin bile pek meziyet sayamıyacağı bu vâkıaları tenkide girişmeden evvel tamamen objektif kalarak Sultan Hamidin tarih dekoru içindeki rolünü araştırmalıyız!

On dokuzuncu asrın son 24 yılı ile Yirminci asrın ilk 9 yılında hüküm süren bu Osmanlı padişahı bu müddet zarfında Osmanlı devletinin siyasî, içtimaî ve kültürel hayatı üzerinde ne derece müessir olmuş, devlet ve millete ne gibi fayda ve zararları dokunmuş, ideal bir hükümdar örneğine ne kadar yaklaşmıştır?

Derhal şunu işaret edelim ki, Abdülhamit fert ve cemiyet muhasebesinde kudretli bir fert olarak yer almış ve cemiyette büyük değişmeler yaratacak kudrette bir «büyük insan» değildi. Zamanında husule gelmiş bütün siyasî veya askerî hattâ ahlâkî çöküntülerin o hiç bir zaman ve doğrudan doğruya yegâne müsebbibi olmamış fakat... bu çöküntüleri önlemek imkânı olmasa bile onların şiddetini müstakbel nesillere en az zarar verecek bir seciyeye indirmek yahut da devlet ve milleti bu felâketlere karşı koyacak kadar kuvvetlendirmek hünerini dahi gösterememiştir. İmparatorluğun Kanunî devrinde gizlice başlıyan ve Köprülülerden sonra hızlanan çökmesi onun zamanında da bütün şiddetile devam etmiş o bu çökmeleri herşeyden evvel bir insan ömrü kadar yani kendi hayatı boyunca durdurmıya çalışmış fakat bu sunî ve âğreti destekleme mukadder depremlerin birbiri ardınca ve hattâ bir arada husule gelmesine sebep olmuştur. Meşrutiyet senelerini yaşıyanlar arasında, Abdülhamit devri çok sakin, harbsiz ve zararsız geçmiş te bütün felâketler Meşrutiyetten sonra kopmuş, bütün memleketler Meşrutiyetten sonra elden gitmiş gibi sakat bir kanaat vardır. Fakat o devri yaşıyan halkın görüşüne kapılmıyarak iki devri doğrudan doğruya tarih tezgâhında mizana vursak, iki devirdeki memleket kayıplarının birbirine eşit olduğunu hattâ Abdülhamit devrinde «mesaha, nüfus ve nüfuz» bakımından daha çok şey kaybettiğimizi görürüz. Romanya, Sırbistan, Karadağ resmen bu devirde müstakil tanınmış, Bulgaristan muhtariyetini ilân etmiş, Kıbrıs, Bosna-Hersek, Tunus, Şarkî Rumeli, Girit bu devirde elden çıkmış, Cenubî Arabistan, Lübnan, Mısır bu devirde ya kısmen, yahut tamamen ecnebi nüfuzu altına girmiştir. Bulgaristanın istiklâli, Bosna-Hersegin ilhakı, Trablusun, Adaların işgali nihayet Balkan harbi gibi hâdiseler de doğrudan doğruya Abdülhamit devrinde hazırlanmış olaylar değil midir? Bu kadar geniş, dallı budaklı hâdiseleri bir sürpriz gibi ânî olarak vücuda gelmiş saymak ve onlara bir kaç aylık bir mukaddeme ayırmak için her halde pek basit bir tarih görüşüne sahip olmak lâzımgelir. Sanki Abdülhamit 1910 veya 1913 senelerine kadar saltanat sürseydi bu felâketler olmıyacak mıydı? Balkan savaşını hazırlıyan Makedonya hâdiseleri Abdülhamit devrinde daima müzmin bir halde devam etmiş, imparatorluğu taksime hazırlanan Reval mülâkatı yine o devirde yapılmamış mıydı? Âmiyane görüşlü halk filozofları Abdülhamidin yabancı unsurlar arasına rekabet sokmakla memleketi idare ettiğini, Meşrutiyetin ise bu rekabeti ortadan kaldırarak ekalliyetler arasında bir anlaşma vücuda getirmesi üzerine imparatorluğun parçalandığını iddia ederler. Ne basit ve gülünç bir buluş! Eğer Abdülhamit on beş sene daha saltanat sürmüş olsaydı Avusturya devleti, Tirol eyaleti veya İstirya kıtası kadar benimsediği Bosna-Herseği tekrar Türkiyeye geri mi verecek, Bulgaristan, millî duygu, kültür, idare ve askerlik bakımından tam müstakil bir millet olarak taazzuv etmiş ve işin yalnız merasim tarafı kalmışken Abdülhamidin hatırı için daha kaç sene sabredecekti?

On, on iki sene evvel bir Türk gazetecisi, Bulgaristanın istiklâli hengâmında Babıâli nezdinde kapı kethüdası olan meşhur Keşof efendi ile görüşmüş; Bulgar devlet adamı yıllardanberi Bulgaristanın istiklâlini ilâna hazırlanmış olduğunu ve mahut ziyafet hâdisesi çıkmasa bile bir başka bahane bulunacağını söylemişti. Abdülhamit devrinin sulh ve sükûn içinde geçmiş olması hakkındaki iddiaya gelince bu da sakat ve basit bir görüşün mahsulüdür. Gerçe bu padişah devrinde evvelâ 94 ten 313, sonra da 325 tarihine kadar geçen iki devrede resmen hiç bir muharebe yapılmamışsa da, evvelce uğranılan mağlûbiyetler ve onu takip eden büyük operasyonlar, iltihaplaşmış parçaların kesilmesi bu sükûn devresini yaratmıştır. Esasen Osmanlı tarihinde her mağlûbiyetten ve arazi kaybından sonra ancak 20-25 sene devam eden muvakkat dinlenme ve durulma yılları göze çarpar. Biz [illegible] lüme giden hastalara yapılan cerrahî müdahalelerden sonra husule gelmiş muvakkat sükûnet devirlerine benzetebiliriz. Abdülhamit de — mütemadiyen safra atan bir baloncu gibi — huzur ve saltanatının devamı için toprak vermiş, muhtariyet vermiş ve bu suretle haricî ve dahilî gailelerin mümkün mertebe ileride patlak vermesini temin etmiştir. Bu hükümlerin bir diğer sakat tarafı da yalnız İstanbul hayatını inceliyen bir muhakemenin mahsulü olmasındadır. Osmanlı münevverleri memleket ufuklarını umumiyetle Beyazıt kulesi veya Ayasofya minaresi gibi bir irtifadan gözetirler. Memlekette sükûnet var dedikleri zaman sözlerini, İstanbulda sükûnet var mânasına almak lâzımdır. Abdülhamit devrinde en çok İstanbul huzur ve rahatlık içinde yaşıyor memleketin dörtte üçü, Şarkî Anadolu, Irak, Hicaz, Yemen, Rumelinde: Makedonya, Arnavutluk,

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz.)

MİLLÎ KÜTÜPHANE ANKARA 331

daima ıstırap ve düzensizlik i-
kıvranıyordu.

Netice : Abdülhamit devrinde
ratorluğun umumî çöküntüsü şid
devam etmiş, o padişah devlet
illet bakımından bu çökmeyi ön-
ye çalışmıyarak alınan her tedbi-
ndi vehmine ve kendi saltanat
na göre yürütmüştür. Yani Ab-
amit devrinde devlet ve millet iş-
nde devamlı ve gayeli bir kudret
essir olabilmişse bu da evvelâ «o-
şahsı için» formülü olmuştur. Siz
a «Nefsi nefis-i Hümayun için»
Çünkü Abdülhamidin
bunu icabettiriyordu. Ab-
şahsiyetine gelince, Me-
ikinci oğlu evvelâ,

Normal bir insan değildi. Bil-
bunu izaha, ispata lüzum var
Dâvaya biraz maziden gidelim.
an oğullarının şecerenamesini
incelerseniz bu soyun pek
şekilde geliştiğini görürsü-
ki sukut yine Kanunî dev-
başlar. Kanunînin Mustafa,
ve Beyazıt gibi faal, zekî
oğullarından her biri bir fe-
uğramış ve tahta Mohaç gali-
en kudretsiz, zayıf ve müteredd-
lu olan Sarhoş Selim geçerek son
kadar hükümran olan kolun
Selimin sulbünden
Murat III, Mehmet III, Ah-
I hep ruhan kudretsiz, kifayetsiz
yetlerdir. Osmanlı tarihi için i-
ci şanssızlık İkinci Ahmedin oğul-
zamanında başlar. Bu hükümda-
Osman, Murat, Beyazıt gibi zeki
faal oğulları bir erkek evlâd bırak-
ölmüşler ve aile bundan sonra
rahim gibi bir yüz karasından
miştir. Üçüncü şanssızlık ta son de-
hükümdarlarının Birinci Abdül-
gibi uzun zaman kafeste yaşa-
dımağan, ruhan harap olmuş bir
ar prensten gelmiş olmasıdır.
Selim - Deli İbrahim - Bi-
nci Abdülhamit gibi üç inhitat mer-
lesinden geçmiş bir soyun çocukları
te normal insanlar olamazdı. Ne-
n ailenin son fertleri arasında A-
Murat, Reşat, Yusuf İzzettin, Şeh-
Seyfettin, Şehzade Ziyaeddin,
ilkadir gibi ya bir ruh hastalığı
alûl veya yarı ahmak tipler pek
. Abdülhamit te o hasta tipler-
riydi. Fıtrî zekâsına ve entrika-
atine rağmen müthiş bir veh-
busu altında titriyor, etrafın-
daki aşılması imkânsız emniyet kordonlarına rağmen mütemadiyen takip edilmekten, hal'olunmaktan, katlolunmaktan korkuyordu. Bu kadar ağır ve tedavisi gayrikabil bir hastalığın esiri olan bir şahsın hükümdarlık gibi cesaret, feragat, ölümü hiçe saymak ve emsali yüksek hassalara ihtiyaç gösteren bir vazifeyi değil belki alelâde bir memuriyeti bile sükûnetle başarmasına imkân yoktu.

Abdülhamit cahildi: Ailenin hemen bütün fertleri gibi. Zaten o devirde memleketin bilgi hayatı ancak ilme karşı büyük bir heves ve arzu gösterenlerin bir şeyler öğrenmesine müsait idi. Abdülhamitse hiç bir zaman bu hevesi ve arzuyu göstermemiş, ne büyük kardeşi gibi bir yabancı dil öğrenmiye çalışmış, ne de Şark ilimlerine heves etmişti. Yalnız şehzadelere alelûsül gösterilen basit bilgilerle iktifa eylemişti. Onda ailenin muhtelif âzaları gibi musiki veya edebiyata karşı da hiç bir alâka yoktu. Yegâne merakı Nat Pinkerton gibi cinaî polis romanları tercüme ettirip gece okutmaktan ibaretti. İlk hürriyetçilerden eski Ankara mebusu Mahir Sait bey, Meşrutiyetten sonra Yıldızı gezerken koca sarayda padişaha mahsus bir kütüphane görmediklerini hayretle kaydeder. Hamidin ifadesi, yazısı; kullandığı tâbirler de pek düşük ve bazan garipti. Yalnız itiraf etmek lâzımdır ki o bütün kardeşlerinden daha kuvvetli bir zekâya ve ihtirasla keskinleşen bir görüşe malikti. Mithat paşa partisi sayesinde tahta çıktığı halde bu partiyi parçalıyarak mahvetmesi cidden büyük bir zekâ eseridir. Fakat ruhî hastalığı onun zekâsını daima millete zararlı yollara sürüklemiştir.

Abdülhamit hain ve korkaktı. Onun her eserinde bu korkaklık ve hainlik göze çarpar. Ürktüğü, şüphelendiği, emniyet edemediği insanlara karşı daima çok sert ve zalim davranmış, onların iktidarlarına namus ve bilgilerine hiç ehemmiyet vermiyerek yerden yere vurmuş ve devlete faydalı olacak hiç kimse bırakmamıştı. Abdülhamit tahta çıktığı zaman görüş ve hâdiseler muhitindeki devlet adamlarile münevverleri üç kısma ayırmış oluyordu. Birinci sınıf, Namık, Mahmut Nedim veya Hacı İzzet paşalar gibi muhafazakâr ve Abdülhamide tamamen uyabilecek kudemayı ricaldi. İkinci sınıf muhafazakâr ve saltanat makamına hürmetkâr olmakla beraber Tanzimat devrinde yetişmiş az çok bir idare fikrine bir meslek ve şahsiyete sahip olan ricaldi. Ahmet Vefik, Cevdet, Saffet, Tunuslu Hayreddin paşalar gibi.. Üçüncü sınıf ta Mithat paşanın etrafında toplanan ve yine tam mânasile birleşmiş olmıyan namuslu ve fazla idealist hürriyetçilerle münevver gençlerdi. Süleyman paşa, Ziya paşa, Sadullah, Kemal beyler gibi.. Hamit efendi tahta çıktığı anda büyük bir gaye taşıyordu. Bu da her ne pahasına olursa olsun, Sultan Azizi hal'eden evvelâ biraderini ve sonra kendini tahta çıkaran Mithat paşa partisini mahvetmek gayesiydi. O partinin saf ve zavallı fedaileri ilk anda Abdülhamide karşı hiç de ihtiyatlı hareket etmek lüzumunu kavrayamamışlardı. Abdülhamit saltanatının ilk yedi senesinde en çok bu gaye için, bu gaye uğruna çalıştı. Devletin siyasî hayatını bile bu gayeye göre tanzim etti ve nihayet emelinde muvaffak olarak, her zaman yetişmesi mümkün olmıyan o yüksek ruhlu insanları yerden yere vurdu. Sami Karayel evvelâ ilk Osmanlı meclisinin 93 harbine sebep olduğunu ileri sürüyor. Fakat Osmanlı meclisinden ziyade Sultan Hamit bu harbi istemiş, Osmanlı tarihinin meşhur «padişah iclâs edenler yaşatılmaz» formülünü tatbik için bu harbi şahsi kinlerine ve arzularına bir vesile yapmış değil midir? Mithat paşa ve Süleyman paşa harbi istemiyorlardı. Fakat, onları yoketmek için harb açmak ve şiddetli davranmak lâzımdı. 93 harbini eğer bir askerî tarihten takip ederseniz Abdülhamidin Yıldızdan yaptığı müdahalelerle, Mirahor Mustafa paşa gibi budalaların dahil olduğu bir Bunaklar meclisi vasıtasile verdiği kararlar sizi hiddet ve azap içinde titretir.

Şimdi Sami Karayelin Abdülhamit hakkında kullandığı en parlak cümleyi ele alalım. Muhterem muharrir diyor ki: «İkinci Hamit muazzam donanmayı Haliçte çürüttü. Elini bile sürmedi. Otuz dört sene saltanatı müddetince harice on para borç etmedi. Yüz milyonlarca borcu ödedi.

Otuz dört senelik idaresi içinde ne Moskoflar, ne şu ve bu Sultan Hamidin donanmasız, şusuz busuz mevcudiyetine bir kere dahi olsun fırsat bulup muharebe açarak yüklenemedi.»

Abdülhamit için ne kuvvetli bir müdafaa! Galiba edebiyatta buna «medih yolile tahkir» derler. Biraz daha aşağıda Sami Karayel şunları yazıyor:

«On sene sürmedi. İmparatorluk bir çok fedakârlıklara rağmen parçalanıp gitti. Neden Mithat paşanın Meşrutiyeti, neden Selânikten ve Arnavut dağlarından gelen Meşrutiyet Osmanlı vatanını kurtaramamış pek az zaman içinde mezara gömmüştü?»

Cevap: Çünkü Abdülhamit, devleti «donanmasız, şusuz, busuz bırakmıştı.» Çünkü tasarruf ettiği paraları milletin lüzumlu ihtiyaçlarına harcamamıştı. İmparatorluğun bütünlüğünü muhafaza için ezici bir askerî kudrete ihtiyaç vardı. Meşrutiyet bu kudreti altı yılda temin edemezdi. Bu kudreti otuz senelik uzun ve sakin saltanatında Abdülhamit hazırlamalıydı. Bir devleti sulh ve sükûn içinde yaşatmak için, donanmayı çürütmek, devleti şusuz, busuz bırakmak usulünü ilk defa Sami Karayel icat ve ilân etmiş oluyor. Zannedersem tarihte batan devletlerin hepsi «şusuzluk, busuzluk» yüzünden batıp gitmiştir. Asırlar var ki «şusuz, busuz» komşulara hiç bir devlet acımıyor. Abdülhamidi temize çıkarmak gibi çok ağır bir dâvayı yüklenmiş olan Sami Karayelden daha ciddî müdafaalar, daha kuvvetli deliller bekliyoruz.

Hasan Adnan GİZ

HİKÂYE

Olagan İşler

Münir KIVANÇ

— Başı geçen sayıda —

Vapur akşam üzeri kalkacaktı. Hakkı öğleden sonra babasile beraber evden ayrıldı. Annesi kapıda onu kucakladı. Hayırlı yolculuklar diledi. Evden daha tamamile uzaklaşmamıştılar. Başını arkaya çevirdi. Annesi hâlâ kapının önünde duruyor elleri göğe açılmış Allahtan o en büyük kuvvetten oğluna yardım istiyordu. Bunu görünce büsbütün üzüldü. Gözlerinden bir kaç damla yaş akarken babasının hafifçe hareket eden dudakları arasından mırıldanır gibi dualar okuduğunu farketti. İşte hepsi matem içinde idiler ve bütün bunların sebebi bir tek adamın gülünç, müstekreh ve mânasız inadı idi. Fakat o mevkii ve kudreti ile iyilik edebileceği halde böyle kötü hareketler yapan eski mümürüne pek te kin beslemiyor ona karşı nefretle karışık bir merhamet duyuyordu. Trene ve vapura binip Sirkeciye geldiler. Vapur oradan kalkacaktı. Sandalla vapura gittiler Hakkının ikinci kamaradaki yatağını kamarotun delâletile buldular. Babası daha fazla durursa üzüldüğünü belli edeceğini anladığı için olacak ki oğlunu alnından öperek ayrıldı. O sandala binip rıhtıma çıkarken Hakkı koşa koşa vapurun kıç tarafına gitti. Yolcu salonunun kapısında bir müddet durup vapura bakan babasını bir kaç dakika daha seyretti. Ağlamak, acımak, kızmak, kırmak, yakmak, yıkmak gibi karmakarışık süşüncelerle yanan başı gittikçe daha ağırlaşıyordu. Artık babasını göremiyordu. Kimbilir daha ne kadar göremiyecek belki de hiç görmiyecekti. Geri döndü. Kamaraya geldi ve salonda yüksek sesle konuşan yolcuların muhaveresinden anladı ki fırtına çok olduğu için vapur o akşam hareket edemiyecektir. Şimdi konuşanlar fırtınadan dalgalardan, batan ve boğulan yolculardan bahsediyorlardı. İlk defa uzunca bir deniz yolculuğuna çıkan ve hasleti ruhiyesi itibarile çok meyus olan Hakkı bu batmak, boğulmak gibi mübahaselerden uzaklaşmak için tekrar güverteye çıktı. Sulu bir kar yağıyor, bindiği vapurun yanındaki vapurlardan ameleler bağıra çağıra mavnalara yük boşaltmıya çalışıyorlardı. Uzaktan görülen köprü üstünde arşları tellerden şerareler çıkaran tıklım, tıklım dolu tramvaylar Beyoğlu ve İstanbul taraflarına doğru birbiri arkasına gidiyor, fırtınaya ve kara rağmen İstanbulun ışıkları onun için en cazip bir hedef olarak kalıyordu. Adam sen de para biriktirir, izin alır gelirim diye düşündü. Sonra kendi kendisine güldü. Sanki muhakkak işe girecekmişim gibi. Belki de arkadaşımı orada bulamaz veya işe giremez dönerim diye sayıkladı. İstanbuldan ayrılmak pahasına işe girip, girmemek istediğini kendi de tâyin edecek vaziyette meğildi. Rüzgâr uluyarak dolaşıyor, soğuk gittikçe çoğalıyordu. Kamarasına döndü. Daha rıhtımda iken bile sallanıyor hissine kapıldığı vapurdaki yatağında uyumıya çalıştı. Uyurken uyanıyor, kendisini evde zannediyor, sonra vapurda olduğunu görerek vakaları birer birer hatırlıyor ve her dakika üzülüyordu.

Vapur ertesi gün hareket etti. Fakat Boğazdan çıkamadı. Fırtına hâlâ bütün şiddetile devam ediyordu. Vapurun dar muhitinde bazı yolcularla ahbap olmıya başlamış, Zonguldağa iş bulmıya gittiğini söyliyen ihtiyar bir zatla tanışmış, candan konuşan bu munis yüzlü adama birdenbire ısınmış ve ona kendi vaziyetini söyleyivermişti. İhtiyar tecrübelerinin verdiği bir olgunlukla sakin fakat dikkatli konuşuyordu. Fâni dünyanın elem ve ıstıraplarının geçici olduğundan, hayatta insanların bir kararda duramıyacağından, ıstırabın insanları daha iyi düşünmiye sevkettiğinden

(Lûtfen sahifeyi çeviriniz)

333

bahsediyor, ona teselli veriyor, mütekait bir asker oldugu için iştirak ettiği harbleri anlatıyor, Hakkı onunla konuşurken avunuyor, teessürünün azaldığını hissediyor ve kuvvet buluyordu. Tatlı, akıcı ve güzel bir lisanla konuşan ihtiyar insanların dünyadaki hayatının ârizî, mal ve mülk dâvalarının boş olduğunu, eskilerin binlerce sarı lira sarfederek yaptırdıkları muhteşem sahilhanelere, köşklere Ya mâlikülmülk levhasını asıp o malın sahibi olmadıklarını daima hatırladıklarını anlatıyordu. Hakkı o gece kamarasındaki yatağına çekilince ihtiyarın dünya malı hakkında söylediklerinden en fazla hoşuna gideni mütemadiyen tekrar ediyordu. Şeriatta bu senindir bu benim. Tarikatte hem senindir hem benim. Hakikatte ne senindir ne benim.

***

Nihayet vinçleri, mendireği ve binalarile Zonguldak uzaktan göründü. Hakkı kolları vapurun korkuluklarına dayalı, gözlerini bu ilk defa gördüğü ve kimbilir içinde nelerle karşılaşacağını bilmediği şehirden ayırmıyor. Ta ilerdeki yüksek bacalara, damlara, sahile hülâsa herşeye bakarak bir mâna çıkarmıya uğraşıyor fakat bir hüküm veremiyor, bütün bilgisi mektep sıralarında öğrendiği basit malûmatın hududunu aşamıyor, biran evvel sahile çıkmıya bakıyordu. Vapur sahile iyice yaklaştı. Demir attı. Bir çok kayıklar vapurun etrafını sardı. Yeşil yosunlu ve taş bir merdivenden Zonguldağa ilk çıkan kalabalık yolcuların arasında Hakkı ile vapurda ahbap olduğu ihtiyar Besim bey de vardı. Hangi otele gideceklerini, ne yapacaklarını daha düşünmüş değillerdi. Önlerine çıkan otelci Zonguldakpalasın sahibi idi. Hakkı bu ismi duyunca korktu. Palas kelimesi ona Perapalası hatırlatmış; onun gibi muazzam bir oteli aklına getirmiş burada öylesi olamıyacağını düşünmemişti. Nihayet çok yakınlarında olan otele gelince bunun fazla fazla bir han olmaktan ileri geçemiyeceğini anladı. Tozlu pencereleri kirden kurşunî renge girmiş beyaz patiska perdeleri, sarı topuzlu, aynalı siyah karyolaları ile bu otel Sirkecinin en berbat otellerinden daha kötü idi. İhtiyar ve tecrübeli Besim bey yatak ücreti için sıkı bir pazarlık yaptıktan sonra 50 kuruşta uyuştular. Otelci nüfus kâğıtlarını aldı. Beyannameleri doldurmak üzere kâtibe verdi ve biraz sonra gelen kâtip on günlük yatak ücretinin peşin alınmasının usulden olduğunu söyliyerek paraları istedi. O sırada Hakkının başına bir topuz vursalar ancak bu kadar sersemliyebilirdi çünkü İstanbuldan ayrılmadan babasının verdiği beş liradan cebinde ancak 70 kuruş vardı. Borç istemeyi zaten becceremezdi. Ayrıca Zonguldakta hiç kimseyi tanımadığı gibi üzerinde para edecek kıymetli bir şey de yokuu.

Durdu. Bozuldu. Sıkıldı. Ve sonra herçebatabat oradan ayrılmak ve muhakkak bir çare bulmak azmile otel kâtibinin ve Besim beyin mütehayyir nazarları altında süratle otelden çıktı. Zonguldağın yegâne büyük caddesi üzerinden 63 numaralı ocaktan kömür taşıyan dekovil vagonları mini, mini lokomotifin kuvvetsiz çekişi ile yavaş yavaş geçiyordu. Caddenin karşı tarafına gidebilmek için onların geçmesini beklemiye mecbur. du. Hoş karşı tarafta ne yapacağını da bilmiyordu ama artık dimağı işlemiyor ve hiç bir şey düşünemiyordu. Dekovil katarının geçmesini beklerken sabırsızlandı. O sırada yol kenarındaki dükkânlardan bir tanesinin camekânına gözleri ilişti. Bu vitrinde altın bilezikler, saatler, sarı liralar dizilmiş bir kuyumcu dükkânı idi. Kimbilir nasıl bir hisle daha dikkatli baktı. O sırada gözleri yuvalarından fırlıyor gibi idi. Bir hamlede dükkândan içeri girdi. Kuyumcu elindeki bir altın parçasını ayara vurmakla meşguldü. Girenle hiç alâkadar olmadı. Biraz sonra başını kaldırdı ve ne istiyorsun? der gibi Hakkının yüzüne baktı. O kızarmış yüzü, büyümüş gözlerile artık herşeyi gözüne aldığını gösteriyordu. Ağzını açtı. Ön dişlerinden iki tanesi pilâtindi. Onları kuyumcuya gösterdi ve mırıldanır gibi bunları çıkartıp satacağım. Acaba kaç lira eder? diye sordu. Kuyumcunun gözleri hayretten faltaşı gibi açılmıştı. Ömründe böyle bir suale ilk defa muhatap olduğu şaşkınlığından aşikârdı. Allah Allah ciddî mi söylüyorsun? diye cevap verdi. Karşısındakinin belki de aklını kaçırmış olduğundan şüphe ediyordu. Hakkı paraya şiddetle ihtiyacı olduğunu ve hemen dişlerini çektirip satacağını tekrar ederek kaç para edeceğini sordu. Kuyumcu artık işin ciddiyetine kani olmuş olacak ki 13-15 lira eder diye cevap verdi ve tam karşı tarafta olan dişçinin muayenehanesini elile gösterdi, Hakkı hızla dükkândan fırladı. Sokağı geçti, dar ve karanlık bir merdivenden çıktıktan sonra aralık kapıyı hafifçe iterek içeri girdi. Dişçi bir eli şakağında bomboş oturuyor, düşünüyordu. Kapıdan bir hastanın girdiğini görünce derhal ayağa kalktı ve buyurunuz beyefendi diye gelene itibar gösterdi. Fakat Hakkı artık bir şey duymuyor ve anlamıyor gibi idi. Başı önünde gözleri yere müteveccih: «Ağzımdaki plâtin dişleri çıkartmak istiyorum.» dedi. Dişçi bundan bir şey anlamamış gibi cevap verdi: «Bir rahatsızlığınız mı var efendim? Varsa tedavi edelim.» Hakkı bir dakika yutkundu, bocaladı. Fakat herşey hattâ bir kaç saat sonra gelecek geceyi o köhne otelin yatağında geçirmek bile şimdi göstereceği metanete bağlı idi. Kendi kendine söylenir gibi yavaş sesle: «Hayır bir rahatsızlığım yok.. Çıkartmak istiyorum..» dedi. Dişçi için yapılacak ve söylenecek bir şey kalmamıştı. Ağrımıyan dişini çıkartmak ihtiyacile karşısında ter döken genç adama buyurun bile demedi. Elile koltuğu gösterdi. Âletlerini hazırladı. Hakkı tekerlek ufak bir çarkın dişçinin elindeki madenî şeye takıldığını bir makinenin döndüğünü ve dişçinin elinin ağzına uzandığını gördü. Bir kaç saniye sonra plâtin kaplamalı dişinin üzerinden cehennemî bir süratle çark dönmiye başladı ve durdu. Çevik bir el hareketile pensin ucunda tuttuğu plâtin dişleri Hakkıya uzatan dişçi acıyan ve ıstırabına iştirak eden gözlerle ona bakıyor: «Geçmiş olsun efendim» diyordu. Telâş, heyecan ve korku âsabını o kadar yormuştu ki dişçiye teşekkür bile etmeden muayenehaneden fırlıyan Hakkı solu. ğu doğru kuyumcuda aldı. Kuyumcu dişleri parmaklarının ucile tuttu. Evirdi çevirdi. Sonra elini cebine soktu, bir tomar 100 lük 50 lik liralar arasından güçlükle bir beşlik bir de tek lira çıkardı. Hakkıya uzattı. Evvelki pazarlığa göre onun daha arkasını beklediğini görünce: «Bu dişler saf plâtin değilmiş ben saf zannettim de o fiyatı verdim. Halbuki.....» diye bir sürü martaval okurken Hakkı onu dinlemedi bile. Belli ki karşısındaki adam yalnız kendi ticaretini düşünüyor. Muztar vaziyetteki bir insanın ağzından çıkararak satmak mecburiyetinde kaldığı dişlerinin parasından azamî derecede kâr etmek, faydalanmak istiyordu. Dükkândan ayrıldı ve koşa koşa otele doğru gitti.

Münir KIVANÇ

ANKETİMİZ :

TÜRK EDEBİYAT TARİHİ PROFESÖRÜ

Ali Canib Yöntemle konuştuk!

(Baştarafı 8 inci sahifede)

hattâ Riza Tevfikin bu vezinle yazılmış şiirlerini okuyabilirsiniz.

— Hece vezni zevkimizi tatmin etmiyor mu? Aruz vezni hecenin bu noksanını mı telâfi ediyor. Yoksa sürvivan halinde mi devam ediyor?

— Evet, tamamen sürvivan halinde devam ediyor.

— Son zamanlarda aruzla yazılan şiirlerin çoğalmasının sebebi ne olabilir?

— Bu sualinize cevap vermek için edebiyatımızın çok uzak olmıyan bir mazisini size hatırlatmak isterim: Tanzimatı mütaakip yeni Avrupaî edebiyatımız kendini göstermiye başladı, Şinasi, Kemal, Ethem Pertev paşa filân derken Hâmit ortaya çıktı. Bütün bunlara rağmen Divan edebiyatı devam ediyordu. O zamanlar, kime sorulsa üstat Hersekli idi, Avni beydi, hattâ Kâzım paşa... idi. Gitgide ve bilhassa Recaizadenin himmetiyle yeni edebiyat ve Hâmit takdir edilmiye başlandı. Yıllar geçti. Hersekli gibi, Kâzım paşa gibi eski edebiyatın otoritelerine bile kaleminin kudretini tasdik ettiren Muallim Naci Şâm-ı garibân gibi, kuzu gibi ancak yeni Avrupaî edebiyat zihniyet ve zevkiyle yazılabilecek güzel manzumeler ortaya koydu. Fransız şairlerinden şiirler tercüme etti. Fakat bir gün baktı ki zamanın gençliği bir gazel modasına dalmış bulundu. Tercüman-ı Hakikat'in edebî kısmı «Gark-ı Nûr» nazirelerile doldu. Yeni edebiyat mensuplarında bir telâş: — Aman irticâ var... Hayır telâşa hacet yok. Bu bir geçici hevesdi. Netekim zavallı Mehmet Celâl bile:

Gâhî tegazzülü seviyor tab'ım ey celâl
Gerçi demem zamana tegazzül zamanıdır.

Demiş ve bu hevesin mahiyetini bilgisiyle değil, intuition'uyla anlamıştı. İşte son zamanlarda çoğaldığını haber verdiğiniz aruz şiirleri, daha evvelki gazel modası gibi geçici bir hevesten başka bir şey ifade edemez. Siz işin esasına bakın : Anadolu ile Karadeniz aruza giremiyor.

Z. A.

Beyaz Selvi

Halide Nusret Zorlutuna

Tefrika: 3

Nadide tir tir titriyordu.

— Annem, asıl sen üşüyorsun!

— Hayır yavrum, hayır. Ben korkudan titriyorum.

— Korkudan mı?...

Kadın, çocukça bir çaresizlikle avuçlarını açarak:

— Korkuyorum canım, dedi, ne yapayım, çok korkuyorum... Unuttun mu evvelki sene, küçük bir ihtiyatsızlık başımıza ne işler açmıştı.

Demir güldü:

— Unuttum annem. Her gün, her saat hatırlatmana rağmen unuttum!

— Fakat ben unutamıyorum canım. Yüz yıl yaşasam o kara günlerin bir dakikasını bile unutamam. Tanrı bana bir daha öyle günler göstermesin!

Yanlarında Dündarın varlığını unutmuş gibi idiler. O, sesinde garip ve korkak bir acı ile kendini hatırlattı:

— Gece çıkacak mısınız, Nadide abla?

— Çıkalım mı Demir?

— Ben yorgunum; bugün iki saat kürek çektim.

— Ooo... Şu halde çıkamayız.

Dündarın sesi daha acı ve daha kısık:

— Siz İpekle, Çelikle çıksanız... dedi. Ben uğrayıp sizi alsam... Biraz sonra ay doğacak. Mehtapta bu bahçe...

— Olmaz Dündar. Yarın belki. Yarın yine buluşuruz...

— Hangi oteldesiniz, Nadide abla?

— Otelde değiliz, kardeşim. Hısımlarımızda kalıyoruz.

— Bay Hâmitle beraber mi geldiniz?

— Beraber geldik; o, bizi bırakıp döndü. O uzun zaman Ankaradan ayrılamaz hastaları onu bırakmazlar; o da hastalarını bırakamaz. Biliyor musun Dündar, meşhur bir doktor olmak ta bir nevi esarettir.

— Burada çok kalacak mısınız, Nadide abla?

— Bilmem... Bunlar bilirler, sıkılıncıya kadar.

— Ben sıkıldım bile.

Bunu Demir söyledi, Çiçek, annesininkilere benziyen bol kirpikli kocaman gözlerini açtı:

— Aman ağabey, sen de... Hemen sıkılırsın!

Dündar, onun parlak başını iki eli arasına alarak yüzüne sevgi ile baktı:

— Sen sıkılmadın mı kızım?

— Hayır. Ben burasını çok sevdim.

— Ya sen, Çelik?

Küçük oğlan güldü e omuzlarını silkti:

— Ben hiç bir yerde sıkılmam!

Nadide rahat bir nefes alarak:

— O, kaygısız adamın biridir, dedi. Kâinata gülmeyi bilir ve ötekilerin aksine olarak her yerden, her şeyden hoşlanır maşallah. Hayatınmemnundur!

— Bravoo!... Öyleyse bu küçük, dünyanın en akıllı adamı.

Parktan çıkmışlardı. Nadide bir araba çevirdi; sonra Dündara elini uzattı:

— Allahaısmarladık, Dündar.

— Yarın yine burada buluşacağız, değil mi abla?

— Evet. Bir mâni çıkmazsa.

Çocuklarile beraber bir arabaya bindi. Arabacı kamçısını şaklattı. Yarım dakika içinde gözden kayboldular.

II.

HEP O DELİ ÇOCUK!

«Öyle şermestim ki idrak etmezem dünya nedir?»

Fuzuli

— Ne?... Yarın mı?... Yarınki vapura mı?... Fakat bu nasıl şey hanımefendi?...

— Yine mi hanımefendi? Ben senin ablanım Dündar, ablan, ablan.

— Bitmedi —